

Мухтасар дар бораи соҳои муסיқии халқи тоҷик

Соҳои муסיқии мардуми тоҷик таърихи бою рангин ва қадима дошта, сарчашмаи пайдоиши баъзеи онҳо ҳатто аз ҳазорсолаҳои пеш аз милод об меҳурад. Муסיқии мардуми тоҷик аз замонҳои хело қадим ба ду гурӯҳи асосӣ – базмӣ ва размӣ ҷудо гардида, вобаста ба ин соҳои муסיқӣ низ, аз рӯи хусусияти садодиҳиашон ба ин ду гурӯҳ тақсим мешуданд.

Дар маъхазҳои хаттии давраи Сосониён аз қабилҳои «Фарҳанги паҳлавик», «Корномаи Ардашери Бобакон», «Пандномаи Зарирон», «Андарзи Хусрави Қубодон» ва ғайра дар бораи соҳои гуногуни муסיқӣ маълумот дода шудааст. Дар замони давлатдорӣи Сосониён барои гузаронидани базмҳои тоҷгузорӣ, нишастҳои шоҳона ва дигар маросимҳои соҳои муסיқии овозашон маҳину форам ба монанди руд, даҳруд, рубоб, вочик (сози муסיқии монанд ба рубоб, ки чор тор дошт), думбак, таблак, чағона, сато, най, мӯҳра, даҳамдам, меҳрак ва ғайра истифода мешуданд.

Дар майдони ҳарб бошад соҳои муסיқии бӯқ (сози муסיқии монанд ба карнай, ки хело овози гӯшхарош доштааст), карнай, табли бузург, духул, нағора, кӯс (литавр) ба кор бурда мешуданд. Абулқосим Фирдавсӣ дар асари безаволаш «Шоҳнома» дар бораи соҳои муסיқии замони Сосониён санҷ, ҳиндидароӣ, шалёқ, барбат ва ғайра маълумот додааст, ки аз аҳамият ҳолӣ нест.

Соҳои миллии мардуми мо дар тӯли садсолаҳо борҳо тағири ном ва сохту намуд карда, баъд аз такомули зиёд шакли имрӯзаи худро гирифтаанд. Дар бораи соҳои муסיқии халқи тоҷик дар бисёр рисолаҳои муסיқии ниёғони бузургамон, аз ҷумла Иброҳими Мавсилӣ «**Китоб-ул ағонӣ**», Исҳоқи Мавсилӣ «**Китоб-ул-нағам вал иқоъ**», Ибни Мазбон «**Китоб-ул-фил-муסיқӣ**», Котибии Хоразмӣ «**Мифтоҳ-ул-улум**», Абӯнастри Фаробӣ «**Китоб-ул муסיқӣ-ал кабир**», «**Эҳё-ул-улум**», Абӯалӣ ибни Сино дар боби муסיқии «**Шифо**», бо номи «**Ҷавомеъ-ул-муסיқӣ**» (баҳси шашум), Абдулмӯъмин Сафиуддини Урмавӣ «**Китоб-ул-адвор**», «**Рисолат-уш-шарафия**», Абдулқодири Мароғӣ (Гӯянда) «**Мақосид-ул-алхон**», «**Ҷомеъ-ул-алхон**», Абдурахмони Ҷомӣ «**Рисолаи муסיқӣ**», Кавкабии Бухорой «**Рисолаи муסיқӣ**», Муҳаммади Хусайнӣ «**Қонуни илмӣ ва амалии муסיқӣ**» маълумоти муфассал дода шудааст.

Дар рисолаи муסיқии олим, муסיқидон, шоир ва навозандаи мумтози асри XVII-и тоҷик Дарвешалии Ҷангӣ «**Тӯҳфат-ус-сурур**» (бобҳои 6-8), дар бораи соҳои муסיқии

чанг, най, танбӯр, рубоб, ғичак, уд, сетор, қонун, барбат, сангӯр, ишратангез, арғанун, қобуз, руд, кунгура, найзанбон, мусиқор, рӯҳафзо, шамома, чағона ва ғайра, сохту пардабандии онҳо, ашхосе, ки дар ихтироъ ва такмилу навохтани ин созҳо ширкат доштанд, аз ҷумла дар бобҳои 8-12 аз ҳаёту фаъолияти *Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Котибии Хоразмӣ, Хусрави Деҳлавӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Абдулқодири Гўянда, Қосими Рубобӣ, Мираки Чангин Бухороӣ, Дарвеш Аҳмади Қонунӣ, Муҳаммади Уддӣ Самарқандӣ* ва дигарон ривоёти ҷолиб нақл мекунад.

Мутаассифона бисёре аз ин созҳои мусиқии мардуми тоҷик ба монанди шохруд, қобуз, авлос, мусиқор, нафир ва ғайра то замони мо нарасидаанд. Аз 70 – номгӯи созҳои мусиқӣ, ки дар маъхазҳои мусиқӣ ёдрас мешаван танҳо 20-тояшон то замони мо расидаанд. Созҳои мусиқии мардуми тоҷикро олим, мусиқидон ва муҳақиқи барҷаста В. Беляев ба ду гурӯҳи асосӣ тақсим намудааст:

1. Созҳои мусиқии кӯхистони тоҷик, ки аз ҷиҳати намуд бисёр нестанд ва аз ҷиҳати сохт оддианд:

нафасӣ: тутак, кӯшнаӣ (дунаӣ)

торӣ: ғичак, думбрак, рубоби помирӣ.

2. Созҳои мусиқии тоҷик, ки дар байни аҳолии водиҳо ва шаҳрҳо маълуманд:

нафасӣ: дунаӣ (кӯшнаӣ), най, сурнаӣ, карнаӣ.

торӣ : ғичак, дутор, танбӯр, рубоб, чанг.

зарбӣ: дойра, қайроқ, нағора.

Созҳои мусиқии мардуми тоҷик дар айни замон аз рӯи хусусиятҳои иҷро, сохт ва тарзи садодихӣ ба гурӯҳҳои торӣю мизробӣ, торӣю камонӣ, торӣю зарбӣ, нафасӣ ва зарбӣ ҷудо мешаванд:

а). Ба созҳои торӣю мизробӣ тор, танбӯр, рубоб, дутор, дуторча (думбра), дутори бам, соз, сетор мансубанд ва тавассути мизроб, захма ва ё нохун навохта мешаванд.

б). Созҳои торию камонӣ бо камонча навохта мешаванд, ки ғичак, қобуз, сато ба он мансубанд.

в). Созҳои торию зарбӣ бошанд тавассути ба торҳо бо чӯбчаҳои махсус зарба задан навохта мешаванд, ки чанг ба ин гурӯҳ дохиласт. Гарчанде, ки қонун тавассути бо нохунак чанг задан ва чангқобуз (лабчанг) ба воситаи зарбаи ангушти ишорати дасти рост навохта мешаванд, лекин аз рӯи сохт ва тарзи садодихӣ ба ин гурӯҳ дохил мешаванд.

г). Созҳои нафасӣ тавассути ба дохилашон бо фишор дамидани нафаси мутриб садо бароварда, бо ангуштони ҳарду даст навохта мешаванд. Масалан най, дунай, сурнай, нафир, тутак. Шайпур ва карнай низ ба ин гурӯҳ дохиланд, лекин дар навозиши онҳо ангуштон ширкат накарда, пастию баландии садо бо нафас идора карда мешавад.

д)созҳои зарбӣ тавозуни оҳангро идора намуда, ба воситаи зарби дастон, ангуштҳо ва чӯбчаҳои махсус навохта мешаванд. Ба созҳои зарбӣ даф (дойра), таблак, нақора, сафоил, чалаб, табира, табл дохиланд. Қайроқ ва қошук низ ба ин гурӯҳ мансубанд, лекин бо ба ҳам задани ҷуфти онҳо садо ҳосил мешавад.

Соли 1928-ум бо роҳбарии олим ва музикдон Миронов И. И., дар шаҳри Самарқанд донишкадаи музикӣ ва хореографӣ ташкил карда шуд, ки дар озмоишгоҳ (лаборатория)-и он азнавсози (реконструктсия)-и созҳои музикӣ ба роҳ монда шуд. Дар ин ҷода олими шинохта, профессор Петросянц А. И. хизмати шоиста кардааст. Композиторону музикдонони тоҷик Аъзам Камолов, Фозил Солиев ва дигарон низ барои такмили созҳои миллии тоҷикӣ заҳматҳои зиёд ба харҷ додаанд. Дар натиҷа созҳои музикӣ халқи тоҷик рубоб, най, ғичак, дуторва ғайра ба намудҳои гуногуни силсилаи оилавӣ тақсим шуда, садобарорӣ, андоза (диапазон) ва имконоти иҷроишишон хело васеъ гардид. Акнун бо ҳар як намуди ин созҳои музикӣ асарҳои композиторони тоҷик, ғарбу рус, оҳангҳои классикию халқиро навохтан имконпазир гардид ва онҳо дар ансамблҳои оркестри созҳои миллии бе душворӣ истифода мешуданд.

Ҳар як сози музикӣ мардуми тоҷик сохт, намуд, садодихӣ ва хусусиятҳои ба худ хосро дорост. Мо дар ин мақола тасмим гирифтаем, ки дар бораи сози музикӣ халқи тоҷик – рубоб маълумоти муфассал диҳем.

Рубоб

Рубоб (рабоб) – сози қадимаи мусиқии халқи тоҷик буда, овози рӯшану дилошӯб ва гӯшнавоз дорад. Аз маъхазҳои адаби бармеояд, ки рубоб калимаи паҳлавии арабишудаи «равода» будааст ва маънояш «овози ҳазин бароваранда» мебошад. Муҳаммад Ғиёсиддин соҳиби «Ғиёс-ул-луғот» бо далел аз луғатҳои пешин маънои рубобро чунин тафсир кардааст: «Рабоб (рубоб – А.З.) – номи сози маъруф; ... ва дар «Рашидӣ» ва «Муайид» ва «Сурури» ва «Кашф» ба маънои номи сози маъруф ба фатҳи аввал аст; ва дар «Бурҳон» навишта, ки рубоб (ба замми аввал) номи соз, ки он тамбӯрмонанде бувад бузургшикам ва кӯтоҳдаста ва бар рӯи он ба ҷои тахта пӯсти оху бошад. Ва дар «Рисолаи муарработ» мастур аст, ки рабоб муарраби равода аст. Ва маънии равода овози ҳазиндоранда аст, «ро»-и равод ба маънои овози ҳазин аст ва «бо» барои нисбат. Ва дар «Сироч» нависта, ки рабоб (ба фатҳ) муарраби рубоб (ба зам) аст»¹.

Рубоб дар баъзе мамлики Шарқ ва Европай Ғарбӣ бо шакли рабоб, ребоб, ребак низ маъмул аст. Дар ибтидои асрҳои миёна косахонаи рубоб шакли секунҷа дошта (як кунҷ аз тарафи даста), онро дар Эрон ва мамлики атрофи он бо камонча менавохтаанд. Рубоб яқора ё ду ва сетора мешудааст, ки аз рубоби яқора шоирону гӯяндагони халқӣ ва аз рубоби 2-3 тора ромишгарони касбӣ истифода мекардаанд. Ба рӯи косахонааш пӯсти оху кашида, торҳояшро аз абрешим ё рӯдаи гӯсфанд тайёр мекардаанд.

Гӯшақо ба миқдори торҳо мувофиқ буда, дастааш 60-80 см мешудааст.

Пас аз истилои араб рубоб ҳамчун сози камонӣ бо номи «ребаб» дар мамлики араб -Миср, Алҷазоир, Тунис, Ливия, Марокаш паҳн гардида, аз он ҷо тавассути Баҳр ба Андалусия (Испания), ки дар қисми ҷанубу ғарбии Аврупо ҷойгир буда, ба ин мамлакатҳо наздик аст, интиқол дода шуд. Аз Андалусия ба Аврупои Ғарбӣ (асри XII) паҳн гардида, дар асрҳои минбаъда асоси ба вучуд омадани созҳои скрипкавӣ гардид. Тавассути тичорат ба як қатор мамлакатҳои Шарқ, аз ҷумла Ҳиндустон ва ҷазираҳои Малайя низ расид.

Дар «Китоб-ул-мусиқӣ ал кабир» Абӯнастри Фаробӣ (870-950) дар бораи сохт ва тарзи иҷроиши ин соз маълумот дода, мегӯяд, ки рубоб дар замони ӯ 1 ё 2 тора буда, бо камонча навохта мешудааст. Ин соз бепарда буда, ҳарак ва дутор доштааст ва

---

¹Муҳаммад Уиёсуддин «Уиёс-ул-луғот». Ҷ.-1. саҳ. 364.

шабеҳи танбӯри Хуросонӣ будааст. Бо зер кардани ангуштони дасти чапи ромишгар ба торҳову даста ва бо дасти рост дар рӯи торҳо давонидани камонча садои форами ҳосил мешудааст. Аксар рубобро бо ҳамовозии уд менавохтаанд.

Сарвари ҳунарварони дарбори султон Маҳмуди Ғазнавӣ – Абӯбақри Рубобӣ (982-1020) чунин маълумот додааст, ки рубоб аз ҷиҳати форами садо ва ҷӯршавӣ бар созҳо муқаррар шудва ба ҷамъияти баланди дарбориён роҳ ёфт.

Чӣ тавре, ки Низомии Ганҷавӣ дар достони «Хусрав ва Ширин» овардааст рубоб оҳанги хуше дошта, дар замони Сосониён бо ҷангу барбат якҷоя навохта мешудва он ҷаҳ – ҷаҳи мурғонро шабеҳ буд, ширинии садои ӯ нашъа ҳамедод...

Аз замони Низомӣ ва минбаъд рубоб шакли худро тадриҷан дигар карда, ба танбӯр шабеҳ мегардад, лекин косааш каме бузургтар будааст. Ба қисми муддавари коса пӯст кашида, қисми ҷониби дастаро бо тахтаи нафис мепӯшониданд. Ин рубоб дастаи дароз ва чор тори абрешимӣ доштааст. Пардаҳояш аз рӯдаи буз ё гӯсфанд тайёр мешудааст. Байни коса ва дастаду шохи нӯташ борик ҷойгир будааст. Чунон, ки мусиқшинос Исмаил Раҳимов қайд мекунад: «Дар рисолаи мусиқии Ҳусайнӣ «Казн-ул-туҳаф» (асри XIV), ки дар китобхонаи Лондон маҳфуз аст, тасвири ҷанд сози мусиқӣ, аз ҷумла рубоб оварда шудааст... Дар он се тор бо номи «ҳод» – тори аввал, «зер» – тори дуюм ва «масна» - тори сеюм (бам, яъне бас) инъикос гардидааст»².

Дар яке аз рисолаҳои мусиқии охири асри XVI ва аввали асри XVII, ки муаллифаш номаълум аст дар бораи созои мусиқии танбӯр, ҷанг, най, қонун, барбат, қобуз, руд, ғичак, рӯҳафзо маълумот дода, аз ҷумла мегӯяд: «Рубоб – созест, ки дар замони Хоразмшоҳ ривоч ёфтааст ва созест кӯҳистонӣ, хушовоз мегӯянд, ки панҷ тор дорад»³.

Ҳасани Кавкабӣ низ дар фасли 5-уми «Рисолаи мусиқӣ»-аш «Дар баёни созои мусиқӣ» ин нуқтаро баён кардааст: «Рубоб – созест, ки дар замони Хоразмшоҳиён ба ҳам расид»^{4.1}

Дар Хуросону Мовароуннаҳр аз асрҳои XVI-XVII сар карда рубоб такмил ёфт. Дар Эрон он тадриҷан ба тор табдил ёфт.

Олим, шоир, мусиқидон ва ромишгари ҷирадасти нимаи аввали асри XVII Дарवेशалии Ҷангӣ дар рисолаи мусиқиаши бо номи «Тӯҳфат-ус-сурур» дар замони

---

²Раҳимов И. «Рубоб». Адабиёт ва санъат № 20 аз 15 майи соли 1986. Саҳ. 13

³Нағмаи ниёгон, таҳқиқ ва таҳияи А. Раҷабов, саҳ.73.

⁴Нағмаи ниёгон, таҳқиқ ва таҳияи А. Раҷабов, саҳ. 124.

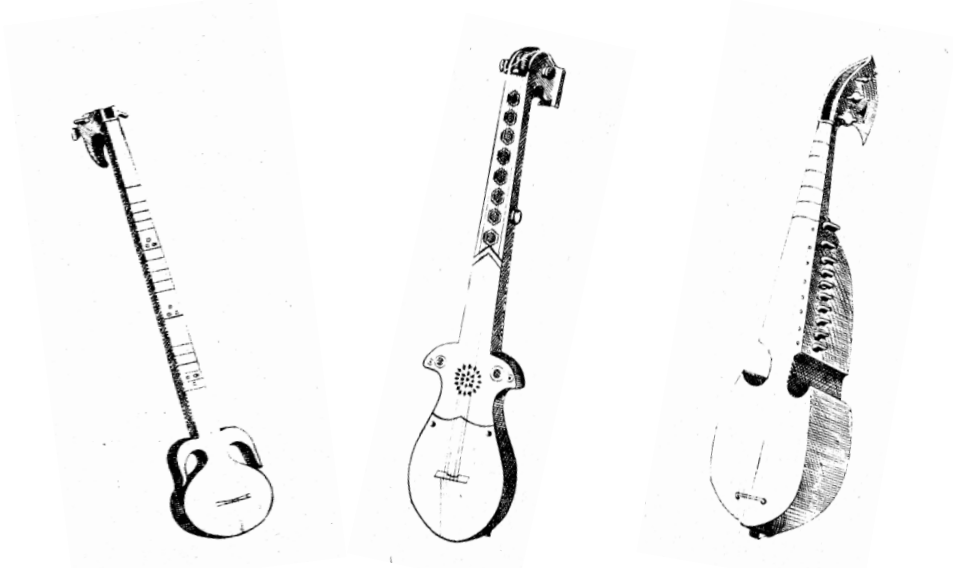
ў хело маъмул будани рубоби 5-тораро хотирнишон кардааст, ки 4-тори абрешимӣ ва як тори симин (нукрагин) доштааст.

Дар Мовароуннаҳри асри XVI – XVII ду намуди рубоб яке бо дастаи дарозу пардадор ва дигаре бо дастаи кӯтоҳ маъмул будааст. Бо мурури вақт рубоби дастадароз машҳур ва мақбули мардум гардид ва дар Қошғар (Ҳозира вилояти Синтсзяни Хитой) бо номи хитоии «лавабо» ва қошғарии «равап» ё «рабаб»густариш ёфт ва аз онҷо ба билоди Ҳинду Мовароуннаҳр паҳн гардид, ки имрӯз бо номи рубоби қашқарӣ машҳур аст.

Намудҳои рубоб

Сози рубоб, ки таи садсолаҳои мавҷудияташ дар бисёр мамлики олам паҳн гардид, мувофиқи таъбу завқ, хусусиятҳои хоси миллии ва мавқеи ҷуғрофии мардуми ҳар сарзамин ба худ шаклу намуди гуногун мегирифт. Чӣ тавре, ки қайд намудем, рубоб барои дар Эрон ба вучуд омадани тор ва дар Аврупо пайдо гардидани созҳои скрипкавӣ замина гардидааст. Дар замони мо намудҳои гуногуни рубоб, аз ҷумла рубоби помирӣ, бадахшонӣ (афғонӣ), ки онро тоҷикӣ ҳам меноманд, рубоби дӯлонӣ (дӯлон – яке аз қабилаҳои маскунӣ Қошғар), рубоби ҳиндустонӣ, рубобҳои бадахшонии баландмақом, баландзиком ва ғайра мавҷуданд.

Дар Ватани азизи мо Тоҷикистон асосан се намуди ин соз: рубоби помирӣ(расми1), рубоби бадахшонӣ (тоҷикӣ ва афғонӣниз меноманд-расми2) ва рубоби қашқарӣ (расми3) маъмул буда, ба тарзи якканавозӣ ва дар ҳайати ансамблу оркестрҳои созҳои миллии васеъ истифода мешаванд:

Расми1Расми2

Расми3

Рубоби помирӣ, ки дар саросари вилояти Бадахшони Тоҷикистон мавриди истифода қарор дорад, аз ҷиҳати овоз, намуд ва тарзи иҷроишаш шабеҳи рубоби тасвиркардаи Хусайнӣ (асри XIV) буда, фарқият дар он аст, ки косаи ин рубоб каме хурдтар аст. Шояд ин дигаргунӣ дар 2-3 асри охир ба вучуд омада бошад. Рубоби помирӣ аз ҷӯби яклухт сохта шуда, қисми поёни косааш мудаввар аст, вале майл ба дарозрӯягӣ дорад. Дар рӯи он пӯст кашида мешавад. Қисми болоиро бошад, аз поёни даста каме кофта, бо тахтачаи тунуки дар байнаш сӯрохичаҳо (барои пурқуввати садо) дошта рӯпӯш мекунад. Ду шох, ки дар гардани коса ва поини даста ҷойгиранд, нисбат ба шохҳои рубоби қашқарӣ васеътар, рости кӯтоҳ ва нӯташон борик аст. Дарозии дастааш ба монанди дастаи рубоби қашқарӣ буда, каме аз он ғафстар аст.

Рубоби помирӣ 3-тор дорад, ки байни ҳам дар фосилаи квинта ҷӯр мешаванд ва торҳои якуму дуюм ҷуфтанд. Барои хушоҳангӣ ва форамии садо илова ба торҳои мазкур, аз тарафи чапи даста як тори кӯтоҳи ҷарангосӣ кашида шудааст.

Қисми охири даста ба шакли чангак ба қафо ҳам хӯрда, гӯшакхонаро ба вучуд овардааст, ки миқдори гӯшакҳо (5-то) ба миқдори торҳо баробар аст. Каме аз косахона болотар, дар тарафи болои даста гӯшаки нисбатан хурд барои сими иловагӣ ҷойгир аст. Инчунин рубоби помирӣ аз муштак (торқапақ -дар қисми поёни косахона), харак, булбулак (хараки боло) иборат аст.

Рубоби бадахшонӣ ки онро афғонӣ ва тоҷикӣ низ меноманд ба рубоби дастакӯтоҳи асрҳои XVI – XVII, ки дар боло зикраш рафт, шабоҳат дорад. Ин рубоб низ дар давоми қарнҳои мавҷудияташ такмил хӯрда, то ба шакли мукаммали имрӯзааш расидааст.

Косахонаи он каме мурӯдшакл буда, миёнаҷои он камоншакл ба дарун фурӯ рафтааст ва ба назар чунин менамояд, ки косахонаи рубоб ба ду қисм тақсим шудааст. Қисми поёнӣ бо пӯст рӯйпӯш шуда, қисми болоӣ, кибо даста ҳамроҳ аст, бо тахтачаи тунук пӯшонида шудааст, ки дар рӯи он хаспардаҳо (7-то) часпонида шудааст. Пардаҳои асосӣ (5-то) дар танай даста аз зех баста ва ё аз филиз часпонида мешаванд. Дарозии даста 8-10 см буда, дарозии умумии рубоб 80 см аст. Қисми охири даста камоншакл ба қафо хамидааст ва нӯги борик дорад. Дар он ғушакҳо ҷой гирифтаанд. Рубоби афғонӣ инчунин дорой муштак, харак ва булбулак аст. Ба ғайр аз 5-тори асосӣ, ки байни ҳам дар фосилаи кварта – кварта ҷӯр мешаванд, инчунин 8-10 тори филизии иловагӣ кашида мешавад, ки дар паҳлӯи чапи қисми болоии рубоб ҷой гирифта, байни ҳам дар фосилаҳои секунда ва тертсия ҷӯр мешаванд. Меъёри садодиҳиаш аз ду актава зиёдтар аст (аз ля-и октаваи хурд то ми-и октаваи 3-юм).

Рубоби бадахшонӣ (тоҷикӣ) тахминандар охири асри XVII ба шаҳрҳои Бухорову Самарқанд роҳ ёфта, тадричан ба ноҳияҳои атрофи он паҳн гардид ва бо мурури замон рубоби дастакӯтоҳи бухорӣ ва сози удру, ки дар байни мардумони ин ҷойҳо хело маъмул буданд, аз байн бурд. Ин рубобро ҳамчун сози якканавозӣ ва ҳам дар сурудхонӣ бо дойраву дутору танбӯр истифода мекарданд. Дар ансамбли созҳои миллии вазифаи садои бам (бас) – ро иҷро мекард. Дар замони мо низ рубоби бадахшониро барои овози бам (ғафс) доштани ва ширадор шудани садои мусиқӣ, дар ансамбли оркестри созҳои миллии тоҷикӣ истифода мебаранд.

Рубоби қашқарӣ аз се тор иборат аст, ки торҳои якуму дуюм филизӣ ва ҷуфтанд. Тори сеюм ғафс буда, аз филиз ё нахи сунъӣ тайёр мешавад ва садои бам (бас) дорад. Рубоб ба гурӯҳи созҳои транспониркунанда (садоаш кӯчанда) мансуб буда, назар ба навишти нота як октава поин садо медиҳад. Ҳангоми навохтани асарҳои гуногун рубоб кварта – квинта (ля-ми-ля) ва дар навохтани гамма (баъзан этюду асарҳо ҳам) кварта – кварта (ля-ми-си) ҷӯр карда мешавад, яъне тори сеюм як тон баланд бардошта мешавад^{5.1}

---

⁵Обидов Ҷ. Дарси рубоб сах. 14

Чунончи:
 Навишта мешавад:
 Тори I   тори II   тори III

Садо мебарорад:

Андозаи (диапазони) пурраи рубобаз ля-и октаваи хурд то ля (баъзан си-бемол)-и октаваи 3-юм, яъне 3-октаваи пурраро дарбар мегирад^{6,2}

Диапазон (масофаи аз нотаи аввал то нотаи охирин)-и рубоб бошад, чунин аст:

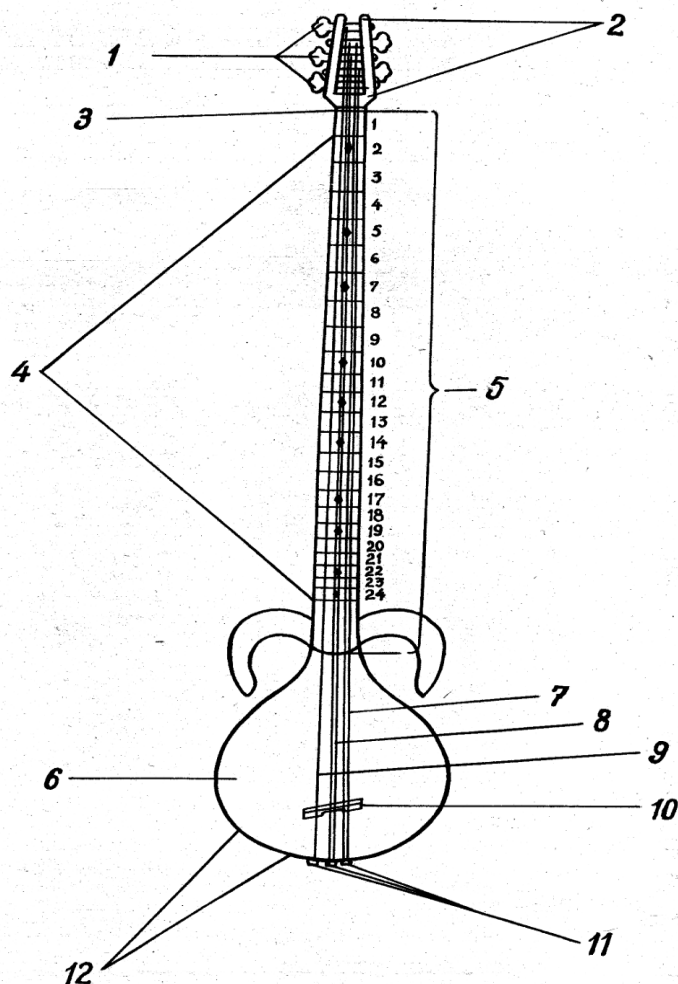
Навишта мешавад:

Садо мебарорад:

Ҳар се рубобе, ки мо дар бораашон маълумот додем бо мизроб навохта мешаванд. Мизроб аз эбонит, селюлоид ва шохи ҳайвонот сохта мешавад.

⁶Ҳамон ҷо, сах. 15.

РУБОБИ ҚАШҚАРӢ

1.Гўшакҳо. 2.Гўшакхона. 3.Булбулак (шайтонхарак). 4.Пардаҳо. 5.Даства. 6.Пўст. 7.Тори якум. 8.Тори дуюм. 9.Тори сеюм. 10.Харак. 11.Муштак (торқапак). 12.Косахона.

Чӣ тавре, ки дар боло зикр намудем, рубоби қашқарӣ дар вилояти Қошғар (Синтзяни Хитои имрӯза – асри XVII) ба шакли имрӯзааш мукамал гардида, сипас ба мамолики атроф паҳн гардидааст. Онро барои боз ҳам пуршӯртар садо доданааш аз чӯби зардолу, тут, тӯс, арча, чормағз метарошанд. Дарозии умумии он 90-100 см буда, косаи мудаввари кафлесмонанд дорад, ки чуқуриаш 11-13 см аст. Ба рӯи коса пўсти буз, моҳӣ ва ғайра мекашанд. Дар қисми поёни даства (гарданаи коса) ду шохи камоншакл, ки дарозиашон 10-12 см аст, ҷойгиранд. Дар рӯи пўсти косахона харак, дар поини коса муштак (торқапак), дар қисми болои даства, ки нӯги он ба қафо тоб хӯрдааст булбулак (шайтонхарак) ва гўшакҳо ҷойгиранд. Дар рӯи даства ғайр аз пардаи мутлақ (садои тори кушода), боз 24 парда мавҷуд аст, ки зинаи қаторовозаи диатоникию хроматикӣ (алҳони пурра ва нопурра)-ро ташкил медиҳад ваду октава (зулқулл)-и пурраро дарбар мегирад. Пештар пардаҳо аз зех, ки аз рӯдаи буз ё гўсфанд тайёр мешуд, баста мешуданд, ҳоло аз риштаи сунъӣ (синтетикӣ) ё филиз мураттаб мешаванд.

Баъди азнавсози (реконструктсия)-и созҳои мардумӣ дар асоси рубоби қашқарӣ рубобҳои прима, сопрано, метсо – сопрано, бас ва контрабас ба вучуд омаданд, ки имрӯзҳо дар ансамблҳои оркестрҳои созҳои миллии васеъ истифода мешаванд.

Рубоб дар байни созҳои мардуми тоҷик мавқеи хоса дошта, омӯзиши он қариб дар ҳамаи макотиби таҳсилоти умумии кишвар, мактабу омӯзишгоҳ ва коллеҷҳои мусиқӣ, Консерваторияи миллии Тоҷикистон ба номи Т. Сатторов, Донишқадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода ба роҳ монда шудааст.

Ҳоло устодону хунармандони варзидаи тоҷикро, ки дар тарғиб ва таълиму тадриси ин соз дар Тоҷикистон заҳматҳои зиёд кашида, санъати рубобнавозиро ба авҷи аъло расонидаанд, ном мебарем: А. Камолов, Я. Бободӯстов, Д. Мӯминшоев, Ҷ. Обидпур, М. Ҷумъаев, М. Мустафоқулов, М. Сафармамадов, М. Баротов, А. Мадохолов ва дигарон.

Дар маҷмӯае, ки Шумо, хонандаи азиз дар даст доред, мо кӯшиш намудем, ки асарҳои беҳтарини халқию классикӣ ва композиторони тоҷикро, ки дар соҳаи гуногун барои сози рубоб таълиф гардидаанд, гирд оварем. Бисёри ин асарҳо, ки махсус барои сози рубоб навишта шудаанд, бори аввал нашр мешаванд. Баъзе асарҳе, ки аз ин пеш барои дигар созҳо нашр шуда буданд, аз ҷониби мо барои рубоб табдил карда шуданд, ки иҷроишашон хело мувофиқ гардид.

Абӯбакр Зубайдов,
номзоди илмҳои таърих, дотсент.